

«نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی»

سال هشتم - شماره ۳۱ - پاییز ۱۳۹۴

ص. ۷۷-۹۱

تدوین و اعتباریابی مدل تدریس اثربخش برای اساتید دانشگاه تبریز

محمد محمدی خانقاهی^۱

امیدعلی حسینزاده^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۴/۰۸/۳۰

چکیده:

هدف اصلی این پژوهش ارائه مدل تدریس اثربخش برای اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز و اعتبارسنجی آن می‌باشد. روش تحقیق، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش دو قسمت دارد که بخش اول آن کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز می‌باشد (N=541) و بخش دوم جامعه آماری، متخصصان علوم تربیتی دانشگاه‌های شهر تبریز (دانشگاه تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی و پیام نور تبریز N=32) را در بر می‌گیرد که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان تعداد ۲۲۵ نفر نمونه برای بخش اول برآورد و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردید در بخش دوم با توجه به محدود بودن جامعه از روش سرشماری استفاده شد. در این پژوهش از دو پرسشنامه محقق ساخته که اولی شامل ۳۶ گویه و دومی با ۱۲ گویه پنج گزینه‌ای مطابق با مقیاس لیکرت فراهم شده بود، استفاده گردید. روایی پرسشنامه‌ها با اقتباس از منابع علمی معتبر و همچنین توسط ۳ نفر از صاحب‌نظران و پایایی آن نیز از طریق مطالعه مقدماتی در بین ۳۰ نفر از افراد محاسبه شد و ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه اولی برابر با ۰/۹۳ و پرسشنامه دومی برابر ۰/۷۹ بدست آمد. سپس پرسشنامه‌ها در میان افراد انتخاب شده توزیع شد و پس از جمع‌آوری، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS19 و LISREL مورد بررسی قرار گرفت. از آزمون t تک نمونه برای شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش، از تحلیل عاملی برای مدل پیشنهادی و از شاخص‌های آمار توصیفی جهت بررسی درجه اعتبار مدل استفاده شده است. نتایج نشان داد که مدل پیشنهادی تدریس اثربخش دارای ۴ عامل؛ مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو، تسلط بر مواد و محتوای درسی، ارزشیابی می‌باشد که مجموعاً ۷۷ درصد از کل واریانس سازه تدریس اثربخش را تبیین می‌کنند. همچنین اعتبار مدل پیشنهادی مذکور از نظر متخصصان ۸۳٫۶٪ از ۱۰۰ می‌باشد.

واژگان کلیدی: تدریس، تدریس اثربخش، مدل

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد تحقیقات آموزشی، واحد شبستر، دانشگاه آزاد اسلامی، شبستر، ایران. M.khangahi@gmail.com
۲. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد شبستر، دانشگاه آزاد اسلامی، شبستر، ایران (نویسنده مسئول). Amirhoseinzade1359@gmail.com

مقدمه:

در بین کلیه وظایفی که آموزش عالی بر عهده دارد، می توان آموزش یا تدریس را یکی از وظایف اساسی دانست که با سایر وظایف رابطه ای تعاملی دارند و در واقع می تواند به عنوان زیر بنای سایر وظایف دانشگاهها بحساب آید. با توجه به اهمیت تدریس و نقش زیربنایی آن در دستیابی به اهداف آموزشی در حیطه های نظری و عملی، تاکید بر تدریس مؤثر به صورتی که بتواند دستیابی به اهداف با اهمیت دانشگاه را فراهم نماید، امری مسلم و بدیهی است. تحقیق در مورد بکارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه، پیش از هرچیز در یافتن کمبودها و جبران نواقص آموزشی مؤثر است؛ چرا که این امر تصویری نسبتا جامع از کیفیت آموزشی دانشگاه ارائه می دهد و منجر به تقویت نقاط قوت موجود در کیفیت تدریس استادان خواهد شد. به دنبال این امر دانشگاه باید در برنامه ریزی دوره های ضمن خدمت نیز مؤثرتر عمل کند و نیازهای واقعی استادان را در این زمینه، به گونه مطلوبی پیش بینی و برآورده سازد (عندلیب و احمدی، ۱۳۸۶).

قاین^۱ (۲۰۰۰) بیان می دارد: تدریس، اقدامات هدف دار متعاملی است که توسط معلم، طراحی، اجرا و ارزشیابی می شود. در واقع تدریس مجموعه مهارتهایی را شامل می شود که قبل، ضمن و پس از اجرای فرآیند تدریس صورت می گیرد و امکان آموزش دانشجو را فراهم می نماید. به دانشجو کمک می نماید تا بر اساس شرایط فراهم شده، سبک یادگیری خود و اهداف مورد نظر به یادگیری نائل گردد. هیچ یک از روشهای تدریس فی نفسه خوب یا بد نیستند، بلکه نحوه و شرایط استفاده از آنهاست که باعث تقویت و ضعف شان می شود. یکی از مسائل مهم در استفاده از روش تدریس توجه به کیفیت بیان است. این، نکته ای پذیرفته شده است که اگر مدرسی با معلومات بسیار بالا در زمینه تحصیلی خود، قادر به انتقال مناسب مطالب نباشد، به عنوان یک مدرس اثربخش در نظر گرفته نخواهد شد. معلم بازیگر صحنه آموزش است در این صحنه معلمی موفق تر است که آگاهی و دانش بیشتری داشته باشد و بتواند آنچه را که می داند با بیانی شیوا و اثرگذار به مخاطبش ارائه نماید (بهنام فر، ۱۳۹۲). در نظام آموزشی دانشگاهها تغییرات عمده ای در حال وقوع است. محور این تغییرات تاکید ویژه ای است که بر رابطه معلم و دانشجو وجود دارد و تلاش بر این است که تدریس اثربخش از تدریس غیر مؤثر مجزا گردد (صالحی، ۱۳۸۰).

اچسون و گال^۲ (۱۳۸۰) معتقدند: معلم مؤثر کسی است که هر یک از وظایف تدریس را در سطحی رضایت بخش انجام دهد. این وظایف عبارتند از:

۱- فراهم ساختن آموزش برای دانش و مهارت های تحصیلی

1. Quinn
2. Echson and gall

۲- فراهم ساختن جو آموزشی برای ایجاد نگرش مثبت نسبت به محیط آموزشی و نسبت به خود در فراگیران

۳- تطبیق دادن آموزش با تفاوت‌های فردی، فرهنگی و خانوادگی

۴- فعال کردن فراگیران در جریان تدریس - یادگیری

۵- اخذ تصمیمات و طرح‌های درست

۶- اجرای تغییر مطلوب در طرح و برنامه درسی

دانشگاه و به طور کلی نظام آموزش عالی گرانبهاترین منبعی است که هر جامعه برای پیشرفت و توسعه در اختیار دارد. و دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقاتی به لحاظ دانش، اعتبار زیادی کسب کرده اند و پویندگان راه علم و ترقی محسوب می شوند. تدریس به مجموعه فعالیتهایی اطلاق می شود که هدفدار است و آگاهانه صورت می پذیرد و به گونه اتفاقی یا تصادفی انجام نمی شود (محمدی، ۱۳۹۴).

یکی از مشکلات اساسی در آموزش دانشگاه‌ها، نداشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است. منظور از تدریس اثربخش مجموعه ای از عملکردها و ویژگی های استاد است که باعث دستیابی به اهداف آموزشی و یادگیری دانشجو می شود. البته یادگیری به عوامل متعدد دیگری از جمله رفتارهای دانشجو، انگیزه یادگیری، محتوای برنامه درسی، محیط و منابع فیزیکی نیز بستگی دارد. ولی پژوهشگران نشان داده اند که تدریس اثربخش در پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانشجویان از سایر عوامل مهمتر بوده است. از طرفی، ارزیابی تدریس اساتید بدون در دسترس داشتن شاخص‌های تدریس اثربخش نه تنها باعث بهبود کیفیت آموزش نمی گردد بلکه باعث افت کیفیت نیز می شود برای تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش روش های مختلفی از جمله نظرخواهی از مدیران، همکاران، خود اساتید و دانشجویان وجود دارد (ظهور و اسلامی نژاد، ۱۳۸۱). با توجه به اهمیت تدریس و نقش زیربنایی آن در دستیابی به اهداف آموزشی در حیطه های نظری و عملی، تاکید بر تدریس مؤثر به صورتی که بتواند دستیابی به اهداف با اهمیت دانشگاه را فراهم نماید، امری مسلم و بدیهی است. در نظام آموزشی دانشگاه‌ها تغییرات عمده ای در حال وقوع است. محور این تغییرات تاکید ویژه ای است که بر رابطه معلم و دانشجو وجود دارد و تلاش بر این است که تدریس اثربخش از تدریس غیر مؤثر مجزا گردد (صالحی، ۱۳۸۰). تدریس اثربخش، مجموعه رفتارهای معلم است که باعث دستیابی به اهداف آموزشی و یادگیری بهتر فراگیر می شود (محبوب مودب و عسگری، ۱۳۸۹). کیفیت در حوزه تدریس، به درجه انطباق و سازگاری هریک از شاخص‌ها و ویژگی های اصلی کیفیت تدریس با استانداردها و خصوصیات مطلوب و متعالی که در نظریه های گوناگون بدان اشاره شده است، تعریف می شود (ویدوویچ^۱، ۲۰۰۰).

بنابراین اثربخش ساختن کیفیت تدریس، مستلزم تنظیم اهداف روش و چالش های منطقی برای یادگیری فراگیران است تدریس، بهبود و تضمین کیفیت آن اساس رویکردها و طرحواره هایی است که

1. Vidovich

دانشگاه‌ها آن را در راس برنامه‌های خود قرار می‌دهند. تجارب کشورهای مختلف در این زمینه نشان می‌دهد که به رغم اتخاذ رویکردهای مشابه در بهبود یا تضمین کیفیت تدریس، فرایند و رویه‌های اجرایی آن به دلیل مفروضه‌های زیربنایی و شرایط خاص محیطی، متفاوت می‌باشد. براین اساس، تعریف شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی کیفیت تدریس در سطح مورد انتظار متضمن شناسایی سطح موجود و سپس بهبود و طراحی سیستم‌هایی برای تضمین کیفیت تدریس است. در این پژوهش شاخص‌های اصلی تعیین‌کننده تدریس اثربخش بر مبنای مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجوی، تسلط بر مواد و محتوای درسی و ارزشیابی تعریف شده است. بررسی شاخص‌های یاد شده از دیدگاه اساتید هیات علمی، اولویت بندی مؤلفه‌های تدریس اثربخش را در سطح موجود به تصویر می‌کشد. مقایسه این شاخص‌ها بر اساس آنچه انتظار می‌رود، در اتخاذ تدابیر اساسی برای بهبود و طراحی مدلی برای تدریس اثربخش در دانشگاه مؤثر خواهد بود.

مطالعه بنی داوودی (۱۳۹۳) با عنوان "مقایسه ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور" نشان داد که اولویت حیطه‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان به ترتیب، حیطه دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط و خصوصیات فردی می‌باشد. در این مطالعه پیشنهاد شده است که در ارزشیابی اساتید نه تنها بر حیطه دانش پژوهی، بلکه به حیطه‌های دیگر مثل روش تدریس، قدرت ارتباط و خصوصیات فردی نیز توجه شود تا حصول هدف نهایی ارزشیابی که ارتقای کیفیت آموزش است، تسهیل گردد. خندقی و سیفی (۱۳۹۲) در طرح پژوهشی خود با عنوان توانمندیها و مهارت‌های مؤثر مورد نیاز برای تدریس در دانشگاه به این نتیجه دست یافتند که مدرسان با فعال شدن در رشد حرفه‌ای، به روز نگه داشتن مهارت‌ها و رویه‌های مدیریت کلاس، روزآمد کردن مهارت‌های تدریس بر مبنای دانش جدید، ارتقای مهارت‌های رهبری و حرفه‌گرایی و افزایش فرصت‌های برقراری ارتباط با دیگران قادر خواهند بود از مزایای رشد حرفه‌ای بهره‌مند شوند. نتایج تحقیق عسگری و محبوب مودب (۱۳۸۹) حاکی از آن است که از دید دانشجویان مهمترین ویژگی‌های تدریس اثربخش به ترتیب قدرت برقراری ارتباط، روش تدریس، شخصیت فردی و دانش پژوهی است و بین ویژگی‌های فردی دانشجویان (سن، رشته، جنسیت و مقطع تحصیلی) با دیدگاه آنان در درباره مؤلفه‌های تدریس اثربخش رابطه معناداری وجود ندارد. ملکوتی (۱۳۸۸) نیز در پژوهش خود با عنوان تدریس در گروه‌های کوچک (بحث گروهی) به این نتیجه دست یافت کار و بحث گروهی، فراگیران را با مشکلاتی که در بزرگسالی بر سر راه زندگی اجتماعی آنها وجود دارد آشنا می‌کند و راه مقابله و برطرف کردن مشکلات را به آنان می‌آموزد. در واقع این نوع آموزش، تمرینی کوچک برای رسیدن به زندگی اجتماعی بهتر است.

سیمرژیت^۱ و همکاران (۲۰۱۳) در تحقیقی به عنوان معلمان مؤثر در کیفیت تدریس از نظر اساتید علوم پزشکی به این نتیجه دست یافتند که، ویژگی های شور و اشتیاق و مهارت های ارتباطی بالاترین شاخص بود و اساتید با تجربه، به رفتار کلاس درس و ارائه آموزش نسبت به هممتایان کم تجربه خود توجه بیشتری داشتند و هیچگونه اختلاف دیدگاهی بین آنها نسبت به پیشینه فرهنگی، جنسیت یا نظم و انضباط در دانشجویان پزشکی و دندانپزشکی وجود نداشت. پتروویچی^۲ (۲۰۱۲) در مطالعه ای که با عنوان روشهای مؤثر یادگیری و تدریس انجام داده است به این نتیجه دست یافته که، بهترین اثر تدریس هنگامی نمایان می شود که سیستم های حسی اصلی درگیر باشند. همچنین بیان می دارد که سیستم حسی مطلوب سبک یادگیری را تعیین می کند زیرا حس یک حالت خوش است که یادگیری را بر می انگیزد. جیسون^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان بررسی سیاست گذاری مدیریت و فناوری دانشگاه های آمریکا نتیجه گرفته است که برگزاری کارگاه های آموزشی مهارت های تدریس و آموزش مباحث جدید در درجه اول اهمیت قرار دارد. همچنین بیان داشته است که بین مهارت های تدریس اساتید دارای مرتبه مختلف خدمتی، رابطه معناداری وجود دارد. وان و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی تاثیر تجربه در مدرسه بر عقاید معلمان قبل از خدمت درباره تدریس اثربخش» نشان داد که ویژگی های مدرس خوب شامل؛ توانایی برقراری ارتباط، تسلط بر موضوع درس، مهارت های مدیریت کلاس درس، مهارت های حرفه ای و داشتن شخصیت مثبت است.

لوی و مینگ^۴ (۲۰۰۹) مطالعه ای کیفی روی معلم اثربخش در چین انجام دادند و بدین نتیجه رسیدند که ابعاد معلم اثربخش عبارت است از: اخلاق معلم، مهارت های حرفه ای، پیشرفت حرفه ای، تاثیر معلم در نمرات امتحانی دانش آموزان. مایکل دابلیو کوریگن و پل ال چاپمن^۵ (۲۰۰۸) در یک پژوهش اعتماد دانش آموزان به معلمان را یک عنصر ایجاد انگیزه برای یادگیری دانستند و با مطالعه ۲۰۰ دانشجو، به این نتایج رسیدند: ۱- بین اعتماد دانش آموزان به معلمان و انگیزه برای یادگیری ارتباط مستقیم وجود دارد. ۲- بین انگیزش برای یادگیری و توانمندسازی یادگیرنده ارتباط مستقیم وجود دارد. پلک^۶ (۲۰۰۶) مؤلفه های معلم اثربخش را مواردی چون عملکرد علمی خوب، مهارت های ارتباطی، خلاقیت، حرفه ای گری، دانش تدریس، ارزشیابی و سنجش مناسب و مناسب، شخصیت معلم و دانش محتوایی را بیان می کند. اسکیلر^۷ (۲۰۰۸) مدلی را برای بهبود مهارت های تدریس مؤثر ارائه داده است که بر اساس آن مدرس باید از بازخوردهای فوری کلاسی استفاده کند و رویکردی را برای مشارکت دادن دانشجویان در

-
- 1.Simerjit and all
  - 2.Petrovici
  - 3.Jason
  - 4 .lui & Meng
  - 5.Michael w kurygn & Etc
  - 6.Polk, j, A
  7. Scheeler

تدریس به کار برد و در اجرای مهارت‌های تدریس با توجه به بازخورد دریافت شده از دانشجویان در ارائه روش های تدریس اصلاحات مداوم داشته باشد.

هدف اصلی این پژوهش عبارت است از: «تدوین و اعتباریابی مدل تدریس اثربخش برای اساتید دانشگاه تبریز».

سؤالات تحقیق:

- ۱- مؤلفه‌های مؤلفه‌های تدریس اثربخش در بین اعضای هیات علمی دانشگاه تبریز کدامند؟
- ۲- مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش در دانشگاه تبریز کدام است؟
- ۳- درجه اعتبار مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش چقدر است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از این لحاظ که با استفاده از نتایج آن می‌توان به حل مشکلی در جامعه اقدام نمود، از نوع کاربردی می‌باشد. و از این نظر که براساس اطلاعات موجود وضعیت کنونی تدریس اثربخش در دانشگاه را مورد مطالعه قرار داده و به توصیف و تفسیر شرایط و روابط موجود پرداخته و با جمع‌آوری اطلاعات به طور مستقیم از گروهی از افراد (نمونه نسبتاً بزرگ، بزرگتر از ۱۰۰) به مدل سازی میپردازد، از نوع توصیفی - پیمایشی می‌باشد.

قلمرو مکانی پژوهش حاضر، دانشگاه تبریز و قلمرو زمانی آن نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۳-۹۴ است. جامعه آماری این تحقیق دو قسمت دارد که بخش اولی شامل کلیه اساتید هیات علمی دانشگاه تبریز ($N=541$) می‌باشد و بخش دوم آن نیز متخصصان علوم تربیتی شهر تبریز می‌باشند ($N=32$). روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر به صورت تصادفی طبقه‌ای نسبتی می‌باشد. حجم نمونه برای بخش اول، با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان تعیین شده است. تعداد اعضای نمونه حدود ۲۲۵ نفر می‌باشد که پس از گردآوری داده‌ها در مورد ۲۲۴ نفری که به صورت تصادفی طبقه‌ای نسبتی انتخاب شد در تجزیه و تحلیل آماری مورد استفاده قرار گرفت حجم نمونه بخش دوم با توجه به محدود بودن جامعه آماری و همچنین اهمیت نظرات تک تک متخصصان، از روش سرشماری استفاده گردید و تعداد اعضای نمونه برابر ۳۲ نفر مشخص گردید. در این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها از دو پرسشنامه محقق ساخته که اولی برای سنجش مؤلفه‌های تدریس اثربخش و دومی برای اعتباریابی مدل پیشنهادی مورد استفاده قرار گرفتند. این پرسشنامه‌ها، براساس طیف لیکرت تنظیم شده است که پرسشنامه اولی حاوی ۳۶ سؤال است و چهار ویژگی کلی مربوط به تدریس اثربخش (مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، روابط استاد و دانشجو، مواد و محتوای درسی و بازخورد و ارزشیابی) را می‌سنجد. پرسشنامه دومی نیز با ۱۲ سؤال اعتبار مدل پیشنهادی را می‌سنجد.

روایی ابزار تحقیق با استفاده از نظر تعدادی از استادان و صاحب‌نظران و پس از اصلاحات لازم تعیین شد و برای تعیین پایایی پرسشنامه، تعداد ۳۰ نفر از افراد به صورت تصادفی انتخاب و از آنها درخواست

گردید که اقدام به تکمیل پرسشنامه نمایند و سپس ضریب آلفای پایایی سؤالات مورد ارزیابی قرار گرفت با توجه به اینکه ضریب پایایی بیشتر از ۷/۰ بود هیچ سؤالی حذف نشد و همه سؤالات در اجرای تحقیق استفاده شد. و میزان ضریب آلفای محاسبه شده برای پرسشنامه اولی برابر ۰,۹۳ و برای پرسشنامه دومی برابر ۰,۷۹ بدست آمد. و بدین ترتیب محتوای پرسشنامه مورد تایید و در اختیار پاسخگویان قرار داده شد. در این پژوهش بعد از کد گذاری پرسشنامه‌ها، نتایج وارد نرم‌افزار SPSS 19 شده و پس از بررسی نرمال بودن داده‌ها برای تحلیل داده‌های مربوط به سؤال اول از آزمون T، برای تحلیل داده‌های مربوط به سؤال دوم از تحلیل عاملی تاییدی و برای سؤال سوم از شاخصهای آمار توصیفی استفاده شده است.

یافته‌ها

برای اجرای آزمونها طبق نظریه استیومن با توجه به اینکه حجم نمونه مورد بررسی بیشتر از ۲۰۰ نفر می‌باشد توزیع داده‌ها را نرمال فرض می‌کنیم.

سؤال اول: مؤلفه‌های تدریس اثربخش در بین اعضای هیات علمی دانشگاه تبریز کدامند؟

آزمون آماری

ارزشیابی	تسلط بر مواد و محتوا	قدرت ارتباط با دانشجو	مهارت‌های حرفه ای تدریس	تعداد
۲۲۴	۲۲۴	۲۲۴	۲۲۴	۲۲۴
۴/۱۲۲۷	۴/۳۶۹۵	۴/۲۶۸۶	۴/۳۱۲۴	میانگین
۰/۵۷۸۷۴	۰/۴۶۴۴۸	۰/۵۱۶۸۹	۰/۴۳۶۹۱	انحراف معیار
۰/۰۳۸۷۴	۰/۳۱۰۳	۰/۰۳۴۵۴	۰/۰۲۹۱۹	انحراف از میانگین

جدول ۱- t تک نمونه

۳ = میانگین

سطح اطمینان ۹۵٪					
حد بالا	حد پایین	اختلاف میانگین	معنی داری	درجه آزادی	t
۱/۳۶۹۹	۱/۲۵۴۸	۱/۳۱۲۳۷	۰/۰۰۱	۲۲۳	۴۴/۹۵۶
۱/۳۳۶۶	۱/۲۰۰۵	۱/۲۶۸۵۷	۰/۰۰۱	۲۲۳	۳۶/۷۳۱
۱/۴۳۰۶	۱/۳۰۸۲	۱/۳۶۹۴۶	۰/۰۰۱	۲۲۳	۴۴/۱۲۸
۱/۱۹۹۱	۱/۰۴۶۴	۱/۱۲۲۷۲	۰/۰۰۱	۲۲۳	۲۸/۹۸۴

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که طبق نظر پاسخ دهندگان میانگین فرضیه اثربخش بودن تدریس با مؤلفه‌های پیشنهادی به طور معنی داری از متوسط Mean=3 بیشتر میباشد و T محاسبه شده در سطح معنی دار ۰,۰۵ مقدارش از p=0.001 بیشتر است پس داریم:

درجه آزادی n-1 است یعنی ۲۲۳

$$T = \frac{\bar{X}_n - \mu}{S_n / \sqrt{n}} = \frac{4.26 - 3}{43.334} = 0.03 > .$$

$$\text{sig. (2-tailed)} = \text{p-value} = 0.000 < 0.05$$

چون مقدار p-value از α کوچکتر شده است پس دلیلی بر ای تایید H_0 وجود ندارد (رد فرض H_0).

دو عدد نشان داده شده در ستون های حد بالا و حد پایین فاصله ۹۵ درصد شامل صفر نمی باشند که این خود عامل رد کننده فرض H_0 است و نشان دهنده تفاوت آشکار می باشد. چون این بازه مثبت است یعنی $\mu - 3$ مثبت می باشد و میانگین از ۳ بزرگتر می باشد. پس مؤلفه های مورد آزمون، مؤلفه های تدریس اثربخش محسوب می شوند.

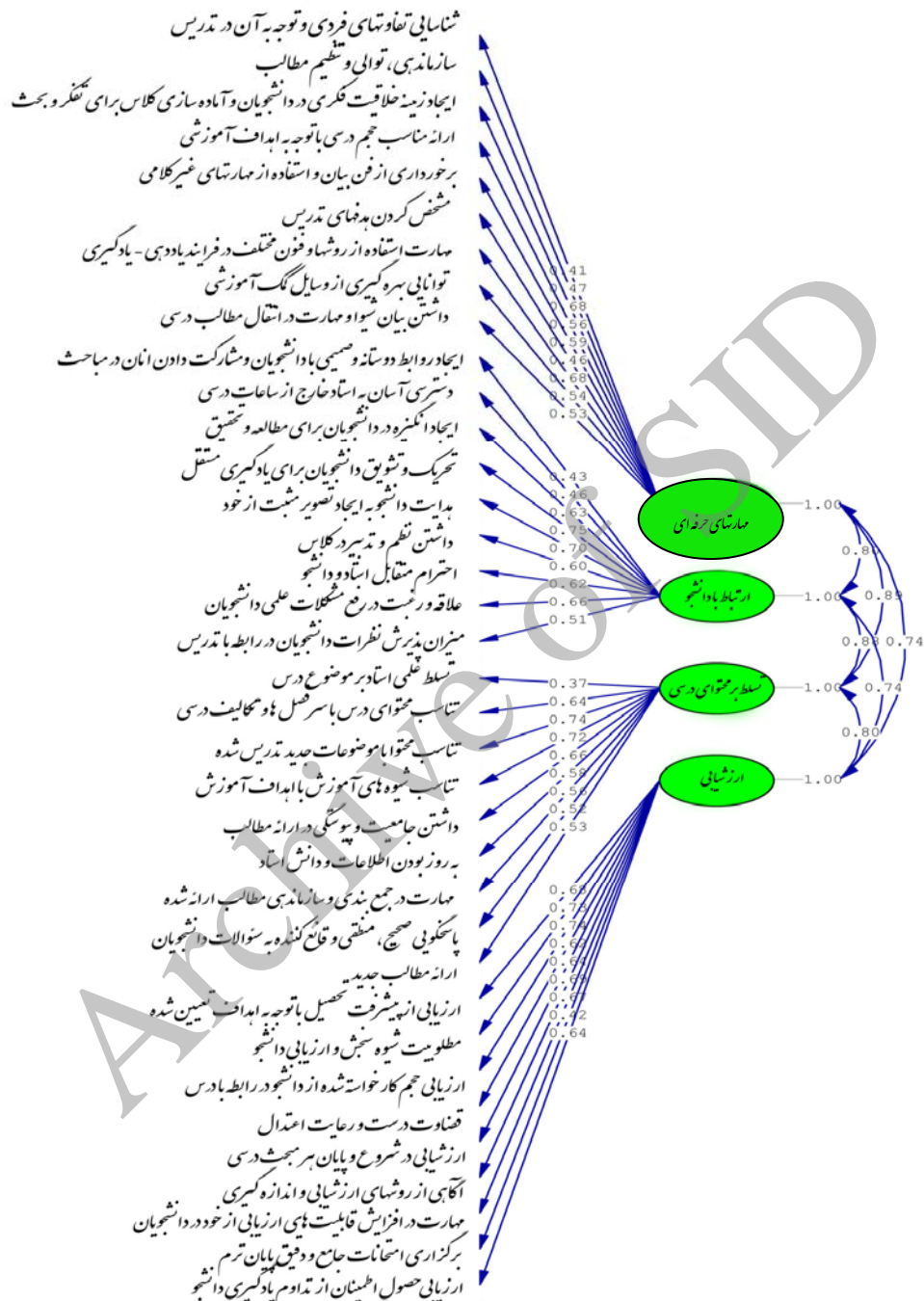
سؤال دوم: مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش در دانشگاه تبریز کدام است؟

جدول ۲ - مقدار KMO و آزمون بارتلت داده های جمع آوری شده

KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی داری
۰/۹۰۱	۳۷۷۴/۹۴۸	۶۳۰	۰/۰۰۱

براساس یافته های جدول ۲ با توجه به اینکه مقدار آزمون کایزر مایر اولکین برابر ۰,۹ می باشد لذا حجم نمونه برای اجرای تحلیل عاملی کافی است و می توانیم از تحلیل عاملی استفاده نماییم. و همچنین همانگونه که جدول نشان می دهد مقدار بارتلت برابر ۳۷۷۴,۹۴ با درجه آزادی ۶۳۰ با سطح معنی داری صفر بیانگر تفکیک درست عاملها است. داده های جمع آوری شده در نرم افزار لیزرل تجزیه و تحلیل گردید و مدل ساختاری برای تدریس اثربخش به شکل زیر ارائه شد:

شکل ۱ - مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش

یافته‌های شکل ۱ نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی دارای چهار مؤلفه؛ مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو، تسلط بر مواد و محتوای درسی و ارزشیابی با ۳۶ گویه می‌باشد. و با توجه به اینکه بار عاملی هریک از گویه‌ها از ۳/۰ بیشتر است لذا هیچ سوآلی حذف نشده و تمام مؤلفه‌ها به عنوان شاخص‌های مؤثر انتخاب می‌شوند.

سؤال سوم: درجه اعتبار مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش چقدر است؟

جهت اعتباریابی مدل پیشنهادی، از نظرات متخصصان علوم تربیتی^۸ دانشگاه‌های شهر تبریز استفاده نمودیم که دیدگاه آنها راجع به اعتبار مدل در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- آمار توصیفی دیدگاه‌های متخصصان علوم تربیتی راجع به اعتبار مدل پیشنهادی

انحراف معیار	میانگین	بیشترین	کمترین	دامنه	تعداد	گویه‌ها	این مدل پیشنهادی تا چه حد ...
۰/۴۹۰۸۴	۴/۲۱	۵	۳	۲	۳۲	Q۱	مبتنی بر مدلهای جدید تدریس می باشد؟
۰/۵۰۸۰۰	۴/۵۰	۵	۴	۱	۳۲	Q۲	گویه های مناسب تدریس را دارا می باشد؟
۰/۳۹۶۵۶	۴/۱۸	۵	۴	۱	۳۲	Q۳	از شایستگی و روایی برخوردار می باشد؟
۰/۵۶۴۴۰	۴/۰۶	۵	۳	۲	۳۲	Q۴	قابلیت اجرا شدن در گروههای مختلف را دارد؟
۰/۵۳۵۰۶	۴/۱۸	۵	۳	۲	۳۲	Q۵	اهداف تدریس را محقق می سازد؟
۰/۴۲۰۰۱	۳/۷۸	۴	۳	۱	۳۲	Q۶	قابلیت پیاده سازی در سطوح مختلف تحصیلات دانشگاهی دارد؟
۰/۵۵۳۵۸	۴/۱۲	۵	۳	۲	۳۲	Q۷	متناسب با استراتژی دانشگاهها می باشد؟
۰/۵۰۷۰۱	۴/۴۶	۵	۴	۱	۳۲	Q۸	انگیزه یادگیری را در دانشجویان بالا می برد؟
۰/۴۶۵۸۰	۴/۲۸	۵	۴	۱	۳۲	Q۹	قابلیت انعطاف پذیری در تدریس دارد؟
۰/۴۶۵۵۵	۳/۹۰	۵	۳	۲	۳۲	Q۱۰	قابلیت استفاده از ابزارهای نوین تدریس را دارا می باشد؟
۰/۵۳۷۸۸	۳/۹۶	۵	۳	۲	۳۲	Q۱۱	قابلیت پیاده سازی بر اساس محتوای درسی می باشد؟
۰/۵۰۷۰۱	۴/۵۳	۵	۴	۱	۳۲	Q۱۲	متناسب با اصول تدریس می باشد؟
	۴/۱۸					جمع (اعتبار مدل پیشنهادی تدریس)	

جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین نظرات متخصصین، نسبت به اعتبارسنجی مدل ۴,۱۸ از ۵ بدست آمد که برابر ۸۳,۶ درصد می‌باشد و این بیانگر این نکته است که مدل پیشنهادی از درجه اعتبار بسیار زیادی برخوردار است.

۸. بدین دلیل جهت اعتباریابی مدل، اساتید گروه علوم تربیتی دانشگاه‌های شهر تبریز مد نظر قرار گرفتند که با توجه به رشته تحصیلی شان در زمینه تدریس و تدریس اثربخش دارای تخصص و صاحب نظر هستند.

بحث و نتیجه گیری

نتایج بدست آمده از یافته های این پژوهش به ترتیب سؤالات پژوهش عبارتند از: جدول ۱ نشان می دهد که از دید اعضای هیات علمی دانشگاه تبریز؛ مهارت های حرفه ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو، تسلط بر مواد و محتوای درسی و ارزشیابی، مؤلفه های تدریس اثربخش می باشند که مؤلفه ارزشیابی وزین ترین مؤلفه تدریس اثربخش در دانشگاه تبریز شناسایی شد. همچنین یافته های پژوهش با توجه به جدول ۲ با نتایج تحقیق طالب زاده شوشتری و پورشافعی (۱۳۹۰) در خصوص افزایش انگیزه دانشجویان، که بر چهار مؤلفه اصلی شامل؛ روابط انسانی، مهارت های تدریس، ویژگی های شخصیتی و مهارت های ارزشیابی تاکید کرده اند، همخوانی دارد.

براساس یافته های پژوهش، مهارت های حرفه ای تدریس، تسلط بر مواد و محتوای درسی، قدرت ارتباط با دانشجو و ارزشیابی، مؤلفه های تدریس اثربخش شناخته شدند که بیشترین نقش را استاد با بکارگیری هریک از این مؤلفه ها در جریان تدریس دارد که می تواند باعث افزایش انگیزه در یادگیری دانشجویان گردد، بدین منظور ضروری است که استاد با استفاده نمودن متغیرهایی از جمله بیان روشن، استفاده از روشهای آموزشی متنوع، تسلط بر موضوع درس، داشتن رابطه خوب با دانشجو، وضعیتی را بوجود می آورد که باعث تسهیل در یادگیری می شود. هر قدر مدرس از نظر علمی در زمینه بحث مورد تدریس توانمند باشد بعلت وسعت اطلاعات، توجه فراگیران را به سهولت به سوی خود جلب می کند و یک ارتباط مؤثر بین مدرس و فراگیرانش برقرار می شود. برقراری ارتباط خوب و جهت دار میان مدرس و فراگیران در ایجاد علاقمندی و سازش بهتر و کاهش تنشها و مشکلات در کلاس درس تاثیر بسزایی دارد زیرا مدرسی که علاقمند به توسعه ارتباط با فراگیرندگان خود می باشد، علاوه بر آنکه گوینده خوب و فعالی در کلاس درس است، شنونده خوبی نیز هست و بدین ترتیب ارتباط را دوطرفه و پایدار می کند. رفتار مدرس در قبال دانشجویان تا حدود زیادی سازنده جوی است که می تواند یادگیری را دلنشین و آسان یا به عکس، آن را خسته کننده و دشوار سازد. بنابراین، صمیمیت مدرس، رفتار گرم و احترامی که برای شخصیت دانشجو قایل می شود، می تواند تدریس را مؤثرتر سازد.

براساس یافته های شکل ۱، استادان دانشگاه تبریز چهار مؤلفه؛ مهارت های حرفه ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو، تسلط بر مواد - محتوای درسی و ارزشیابی را بعنوان مؤلفه های تدریس اثربخش شناختند. در نتیجه هر چهار مؤلفه بعنوان مؤلفه های مدل پیشنهادی برای تدریس اثربخش اعضای هیات علمی دانشگاه تبریز ارائه می گردد. این یافته ها با یافته های حاصل از پژوهش پلک^۹ (۲۰۰۶) که نشان داد؛ دانش حرفه ای، حرفه ای گری، مهارت های ارتباطی، عملکرد خوب و ارزشیابی از مؤلفه های تدریس اثربخش می باشد مطابقت دارد. همچنین یافته های این پژوهش با عقاید هو^{۱۰} (۲۰۰۶) به نقل از

^۹. Polk

^{۱۰}. Howe

محمدی، ۱۳۹۴) که معتقد است مدرسان اثربخش باید دانش تدریس، دانش موضوع درس، روانشناسی کودک و دیگر مهارت‌ها را داشته باشد همسو می‌باشد.

موارد بررسی شده نشان می‌دهد که آموزش در کلاس درس به عناصر زیادی مثل تسلط بر مهارت‌های آموزشی و دانش تخصصی نیاز دارد. دانش تخصصی و مهارت‌های آموزشی مکمل یکدیگرند. اعضای هیأت علمی مؤثر نه تنها باید دارای مهارت‌های تخصصی باشند بلکه باید توانایی ارائه درس، سازماندهی و ارزیابی را نیز داشته باشند. تسلط استاد بر جنبه‌های مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، دانش پژوهی، قدرت ارتباط و ارزشیابی می‌تواند از خصوصیات یک تدریس اثر بخش باشد. در جنبه دانش پژوهی؛ ویژگی‌های علم و دانش و ارائه مطالب نو، در جنبه مهارت‌های حرفه‌ای تدریس؛ ویژگی‌های انتقال شفاف و واضح مطالب و نیز آماده سازی کلاس برای تفکر و بحث، سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب، در جنبه قدرت ارتباط؛ ویژگی‌های ایجاد مشارکت دانشجوی در مباحث و ارتباط دوستانه با دانشجو، و در جنبه ارزشیابی؛ ویژگی‌های مطلوبیت شیوه سنجش و ارزیابی، قضاوت درست و رعایت اعتدال بعنوان مهمترین شاخص‌های تدریس اثربخش شناخته شده است. بکارگیری مؤلفه‌های تدریس اثربخش در دانشگاه، پیش از هرچیز در یافتن کمبودها و جبران نواقص آموزشی مؤثر است؛ چرا که این امر تصویری نسبتاً جامع از کیفیت آموزشی دانشگاه ارائه می‌دهد و منجر به تقویت نقاط قوت موجود در کیفیت تدریس استادان خواهد شد. در کیفیت تدریس، تدریس و یادگیری به معنای انتقال و تکرار دانش نیست. بلکه کیفیت تدریس ایجاد شرایطی است که هم دانشجویان و هم اساتید فعال هستند و به طور اساسی در ایجاد دانش مشارکت دارند و به عنوان افراد انسانی رشد خواهند کرد. چنین فرایندی بنابراین باعث تأمین نیازهای پیشرفته روحی، هیجانی، اجتماعی، روحانی و ... در دانشجویان خواهد شد.

جدول ۳ در خصوص نظر متخصصان نسبت به اعتبارسنجی مدل پیشنهادی نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی دارای اعتبار بسیار زیاد برای اجرا و اثرگذاری بر شیوه آموزش می‌باشد و این نشان می‌دهد که برای اعضای هیأت علمی تنها داشتن دانش کافی نیست، بلکه برقراری ارتباط مؤثر و مناسب و همچنین توجه به مؤلفه‌های دیگر مدل پیشنهادی تدریس، جهت اثربخشی آموزش لازم است. این یافته‌ها با نتایج تحقیق میرمحمدی میبیدی و همکاران (۱۳۹۱) و بنی داوودی (۱۳۹۳) مطابقت دارد. نتایج حاصل از این تحقیق بیانگر این نکته است که اعضای هیأت علمی دانشگاه تبریز با توجه به رشته تخصصی خود و به سبب داشتن اطلاعات بالا در زمینه آموزش بخصوص تسلط بر مواد و محتوای درسی، مهارت‌های حرفه‌ای تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو و ارزشیابی از اثربخشی بالاتری در تدریس برخوردار هستند بنابراین سرلوحه تدریس قرار دادن مدل پیشنهادی در دانشگاه می‌تواند شیوه آموزش را از راهبردهای سنتی خارج نموده و منجر به اثربخشی تدریس و همچنین رشد تواناییهای خلاق در دانشجویان گردد.

در نهایت باید گفت که بهبود تعلیم و تربیت در هر کشوری مبتنی بر کیفیت تدریس معلم و استوار نمودن نقش مدرس به عنوان مدیر آموزش در کلاس درس است پس، لازم است برنامه های مختلف آموزشی و کلاس های ضمن خدمت جهت آموزش مدل تدریس اثربخش برای مدرسان از طرف مسئولین امر تدبیر شود. تا مدرسانی توانمند و حرفه ای در امر تدریس داشته باشیم.

با توجه به اعتبار بالای مدل پیشنهادی، توصیه می شود برای اساتید کلیه دانشکده های دانشگاه تبریز، مدل فوق آموزش داده شود.

با توجه به اینکه مؤلفه تسلط بر محتوا و مواد درسی، بعنوان وزین ترین مؤلفه مدل پیشنهادی معرفی شده است لذا در انتخاب و استخدام اساتید، باسوادترین و برترین آنها از لحاظ فنی و تخصصی مورد نظر واقع شوند.

مؤلفه اول، در اولویت آموزش برای اساتید در نظر گرفته شود.

مدل پیشنهادی برای استفاده اساتید، از طرف معاونت آموزشی دانشکده ها معرفی شود.

اساتید منتخب، برای به اشتراک گذاری تجربه ها و راهکارهای عملی بهبود اثربخشی تدریس تشویق گردند.

مدیران و مسئولین دانشگاه در ارزشیابی عملکرد و ارتقای مرتبه اعضای هیئت علمی به مؤلفه های اصلی مدل پیشنهادی توجه ویژه نمایند.

شاخص های تدریس اثربخش بطور شفاف به اساتید و اعضای هیئت علمی ابلاغ شود.

جهت آشنایی اساتید با شیوه های تدریس اثربخش کارگاه های آموزشی برگزار شود.

منابع درسی و محتوای دروس، متناسب با علایق و نیازهای دانشجویان در نظر گرفته شود.

شرایط ساختاری و محیطی مناسب برای تسهیل استفاده از مدل پیشنهادی فراهم شود.

جهت آشنایی اعضای هیئت علمی با راهبردها، روشها و فنون ارزشیابی متنوع دانشجویان کارگاه های آموزشی برگزار گردد.

منابع

- اچسون، کیت و گال، مردیت دانین (۱۳۸۰). *نظارت و راهنمایی تعلیماتی*، ترجمه محمدرضا بهرنگی، کمال تربیت، تهران.
- بنی داوودی، شهره (۱۳۹۳). مقایسه ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، *فصلنامه آموزش پزشکی*، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، دوره دوم، شماره ۲، صص ۱۳-۷.
- بهنام‌فر، رضا (۱۳۹۲). فن بیان در تدریس؛ عنصر فراموش شده، *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، صص ۶۲۵-۶۲۳.
- خندقی، امین و سیفی، غلامعلی (۱۳۹۲). توانمندی‌ها و مهارت‌های مؤثر و مورد نیاز برای تدریس در دانشگاه، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، شماره ۶۹، صص ۱۴۷-۱۲۱.
- صالحی، شایسته (۱۳۸۰). تدریس اثربخش. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهر کرد*، دوره سوم، شماره ۲، صص ۲۱-۱۲.
- طالب‌زاده شوشتری، لیلا و پورشافی، هادی (۱۳۹۰). اسنادهای استادان موفق در خصوص روشهای ارتقای انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه بیرجند، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، شماره ۶۰، صص ۹۸-۹۱.
- ظهور، علیرضا و اسلامی نژاد، طاهره (۱۳۸۱). شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان، *فصلنامه پایش*، سال اول، شماره ۴، صص ۱۳-۵.
- عندلیب، بهاره و احمدی، غلامرضا (۱۳۸۶). میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان از نظر دانشجویان در سال تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۵، *دانش و پژوهش علوم تربیتی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، شماره پانزدهم، صص ۸۲-۶۷.
- محبوب مؤدب، هاجر و عسگری، فریبا (۱۳۸۹). مقایسه ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان، *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، دوره هفتم، شماره اول، صص ۳۳-۲۶.
- محمدی، محمد (۱۳۹۴). *ارائه مدل برای تدریس اثربخش در دانشگاه تبریز*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تحقیقات آموزشی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر، مرداد ۹۴.
- ملکوتی، محمد (۱۳۸۸). تدریس در گروه‌های کوچک (بحث گروهی)، *فصلنامه راهبردی آموزش*، صص ۱۸۳.
- میرمحمدی میبیدی و همکاران (۱۳۹۱). بررسی ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، *مجله توسعه آموزش در علوم پزشکی*، دوره ۵، شماره ۹، صص ۶۲-۵۲.
- Jason, P. N. (2010). Public universities Administrator and Technology Policy Making. *Educational Administration Quarterly*, 39(4), 34-36.
- Lui, S. & Meng, L., (2009). Perceptions of teachers, students and parents of the characteristics of good teachers: A cross-cultural comparison of china and the United States. *Educational, Assessment, Evaluation and Accountability*, 21. 313-328

- Michael, W, Kurygn a VPL Vmarshal Chapman (2008). *Trust in teacher*. A motivating element.
- Petrovici, M., A., (2012). **Effective methods of learning and teaching: a sensory approach**, 3rd World conference on learning, teaching and educational leadership, 93, 146-150
- Polk, J. A. (2006). **Traits of effective teachers**. Arts Education policy Review, 107 (4): 23-29.
- Quinn M. F., (2000). **The principles and practice of Nurse Education**, Chapman & Hall, London.
- Scheeler, M. C. (2008). Generalizing Effective teaching skills: The missing link in teacher Preparation. *Journal Behavioral Education*, 17(2), 145-159.
- Simerjit, s., Dinker, R. P., Nirmal, K., S., Avneet, K., Htoo Htoo K., S., & Ankur, B., Qualities of an effective teacher: What do medical teachers think? Singh et al. *BMC Medical Education*, 2013: 13(128), 2-7.
- Wan, N., Howard, N., & Alan, W. (2010). School experience influences on pre-service teachers evolving beliefs about effective teaching. *Teaching and teacher Education*, 26, 278-289.

Archive of SID

Archive of SID